סום זבר זקן במלחמה. פי' ר' אלחנן להכי נקט זכר במלחמה דלחמרינן בירושלמי גבי בן בתירא מתיר בסום לא לחמרו אלא בסום זכר שהורג את חבירו במלחמה וזקן נמי נקט דשמא יומת במלחמה ויהרוג בעליו עמו ומילי מילי קתני ור"ת מביאים היה מפרש דזקן נקט לרבותא דאע"פ שעושה בו מלאכה שיש בה חיוב מטעת מלאכה דלחמר לקמן (דף טו.) מפני שכשמזקין מטחינו בריחים אפילו הכי מותר וזכר במלחמה נמי נקט לרבותא ואע"פ שיש לומר דלחמר לקמן (דף טו.) מפני ג' דבריס אחת משום תורת כלי זיין ואחת משום תורת בהמה גסה ואפי' הכי מותר: **ואין** שיחה אלא תפלה דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה. תימה דבפרק תפלת השחר (ברכות דף כו:) אמרינן יאמר קבע תפלת מנחה דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפלה דכתיב [1] תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו ויל דתרוייהו איקטרין מלמדיס זה את זה דמי מקרא דיצחק הוה אמינא שיחה בשדה לדבר עם אדם ולא תפלה תלמוד לומר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו ואי מתפלה לשון תפלה הוא מכן מיבו תפלה קבוע ת"ל קרא דיצחק דכתיב ביה לפנות ערב ולפנות משמע שכן היה דרכו בכל ערב והייבו תפלה מנחה [2]:

מס

בפרהסיא אין מקבלין אותן ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרים [א]בין כך ובין כך מקבלין שנאמר [1]שובו בנים שובבים א"ר יצחק איש כפר עכו א"ר יוחנן הלכתא כאותו הזוג: **מתני'** [ב]רבי ישמעאל אומר שלשה לפניהם ושלשה לאחריהם אסור וחכ"א לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר: **גמ'** [ג]אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל [ד]יום א' [ה]לדברי ר' ישמעאל לעולם אסור: וחכ"א לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר כו': חכמים היינו ת"ק הן בלא אידיהן איכא בינייהו תנא קמא סבר הן בלא אידיהן ורבנן בתראי סברי הן ואידיהן איבעית אימא [ו]נשא ונתן איכא בינייהו תנא קמא סבר נשא ונתן מותר ורבנן בתראי סברי נשא ונתן אסור ואיבעית אימא דשמואל איכא בינייהו [ז]דאמר שמואל [ח]בגולה אין אסור אלא יום אידם תנא קמא אית ליה דשמואל רבנן בתראי לית להו דשמואל איבעית אימא דנחום המדי איכא בינייהו דתניא [ט]נחום המדי אומר אינו אסור אלא יום אחד לפני אידיהן תנא קמא לית ליה דנחום המדי ורבנן בתראי אית להו דנחום המדי: גופא נחום המדי אומר אינו אסור אלא יום אחד לפני אידיהן אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר והאיכא רבנן בתראי דקיימי כוותיה [י]מאן חכמים נחום המדי הוא תניא אידך נחום המדי אומר מוכרין להן סום זכר [יא] וזקן במלחמה אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר והאיכא בן בתירא דקאי כוותיה [יב]דתנן [יג]בן בתירא מתיר בסום בן בתירא לא מפליג בין זכרים לנקבות איהו מדקא מפליג בין זכרים לנקבות כרבנן סבירא ליה ולרבנן נשתקע הדבר ולא נאמר תניא נחום המדי אומר השבת מתעשר זרע וירק וזירין אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר והאיכא ר"א דקאי כוותיה דתנן [יד]ר' אליעזר אומר השבת מתעשרת זרע וירק וזירין התם בדגנוניתא אמר ליה רב אחא בר מניומי לאביי גברא רבה אתא מאתרין כל מילתא דאמר אמרי ליה נשתקע הדבר ולא נאמר אמר איכא חדא דעבדינן כוותיה דתניא נחום המדי אומר [טו]שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אמר [טז]בר מינה דההיא [יז]דתליא באשלי דרבי דתניא ר' אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל שנאמר [2]תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו וגו' אין שיחה אלא תפלה שנאמר [3]ויצא יצחק לשוח בשדה ר' יהושע אומר יתפלל ואח"כ [4]ישאל צרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד ור"א נמי הכתיב אשפוך לפניו שיחי הכי קאמר אשפוך לפניו שיחי בזמן שצרתי לפניו אגיד ור' יהושע נמי הכתיב תפלה לעני כי יעטוף הכי קאמר אימתי תפלה לעני בזמן שלפני ה' ישפוך שיחו מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי במאי קמיפלגי [יח]כדדריש ר' שמלאי [דדריש ר' שמלאי] [יט]לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מגלן ממשה רבינו דכתיב [5]ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך וגו' וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה רבי

אית להו דנחום המדי: גופא נחום המדי אומר אינו אסור אלא יום אחד לפני אידיהן אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר והאיכא רבנן בתראי דקיימי כוותיה [כ]מאן חכמים נחום המדי הוא תניא אידך נחום המדי אומר מוכרין להן סום זכר [כא] וזקן במלחמה אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר והאיכא בן בתירא דקאי כוותיה [כב]דתנן [כג]בן בתירא מתיר בסום בן בתירא לא מפליג בין זכרים לנקבות איהו מדקא מפליג בין זכרים לנקבות כרבנן סבירא ליה ולרבנן נשתקע הדבר ולא נאמר תניא נחום המדי אומר השבת מתעשר זרע וירק וזירין אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר והאיכא ר"א דקאי כוותיה דתנן [כד]ר' אליעזר אומר השבת מתעשרת זרע וירק וזירין התם בדגנוניתא אמר ליה רב אחא בר מניומי לאביי גברא רבה אתא מאתרין כל מילתא דאמר אמרי ליה נשתקע הדבר ולא נאמר אמר איכא חדא דעבדינן כוותיה דתניא נחום המדי אומר [כה]שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אמר [כו]בר מינה דההיא [כז]דתליא באשלי דרבי דתניא ר' אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל שנאמר [2]תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו וגו' אין שיחה אלא תפלה שנאמר [3]ויצא יצחק לשוח בשדה ר' יהושע אומר יתפלל ואח"כ [4]ישאל צרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד ור' יהושע נמי הכתיב תפלה לעני כי יעטוף הכי קאמר אימתי תפלה לעני בזמן שלפני ה' ישפוך שיחו מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי במאי קמיפלגי [כח]כדדריש ר' שמלאי [דדריש ר' שמלאי] [כט]לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מגלן ממשה רבינו דכתיב [5]ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך וגו' וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה רבי

הזרע מדרבנן דאורחיה למיכליה זרע וירק וזירין הלכך כולהו הוו להו גמר פירי: **בדגנוניתא.** הגדל בגנה דרגלי חוי לאכול זרע וירק וזירין אבל הגדל בשדות אינו נאכל ירק אלא זרע כעין מרדל: **מאתרין.** ממקומנו ממדי: **בשומע תפלה.** מתריך בה ושואל צרכיו: **בשאני רבנן.** מחליש עניס ומזקיס. ויש גורסיס בתילונות גדולות כמו ויטע שאל (בראשית כא). כלומר הא לאו כוותיס אמון עבדין פלוגתא דרבנן נמי היא כדקתני לקמן [מ.] וחכ"ס כו': **ואח"כ יתפלל.** י"ח: **כי יעטוף.** עטיפת נפשו ודלגת לבו יתפלל תחלה והדר לפני ה' יפוך שיחו שמונה עשרה: עטיפה לשון כאב ופריחת לב ממוך לרה כמו בהתעטף כחלו (מיכה ג): **לשום בשדה.** תפלת המנחה תקן בפרק תפלת השחר (ברכות כו:): **כומן שצרתי לפניו אגיד.** כבר קודם לכן: **לא כמר דייקי כו'.** דהא מיבא לשנויי הכי והכי: **יסדר לחדם שבחו של הקב"ה.** שלא ברכות לשבוחות תחות גדולות וקדושת השם שאין בהן תפלה אלא שבח וחס"ל בשאר ברכות יש בדברי תחנה ותפלה: כ'

ובכורות ב.). **באשלי דרבי.** בחגלים וגסיס שקשן ליעקב, כלומר מכמיס גדולים ממרוס ואין נוחן לבעל דבריסס (ביצה כז.).

ע"ז ב מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה ו סמג לאוין מה טושו"ע יו"ד סי' קמח סעיף ד:

כו ג מיי' פ"ב מהל' שבת הלכה ד:

כז ד מיי' פ"ו מהל' תפלה הלכה ג סמג עשין יט טושו"ע או"ח סי' קיט סעיף ג:

ה [מיי' פ"ג מה סי"ב]:

לעזי רש"י

אוי"ר [אניי"ד]. שֶׁבֶת (צמח ריחני).

אניט"ו. שֶׁבֶת (באיטלקית).

דולדיילש"א [טודיל"ש]. גבעולים, קנים.

רבינו חננאל

בפרהסיא אין מקבלין אותם. ר' שמעון ור' יהושע בן קרחה אומרים בין במטמוניות בין בפרהסיא מקבלין אותם שנאמר שובו בנים שובבים. א"ר יצחק איש כפר (עטוש) [עכו] א"ר יוחנן הלכה כאותו הזוג: **(פיסקא)** [מתני'] ר' ישמעאל אומר ג' לפניהם וג' לאחריהם אסורין. אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל יום א' לדברי רבי ישמעאל לעולם אסור זה כבר פירשנוהו למעלה: **ירושל'** אמרו חברייא טעמא דרבי ישמעאל משום בריה דמועדא. א"ר יודן קריא מסייע לחבריא דכתיב וביום עשרים וארבעה לחדש נאספו בני ישראל בצום ובכי ואדמה עליהם ולמה לא עשו בעשרים ושלשה משום בריה דמועדא כלומר יום אסרו חג מן המועד הוא חשוב. לפיכך לא קבעו בו צום. ואם תאמר יום כ"ג שבת היתה לית את יכיל דאת מחשב ומשכח צומא רבא בחד בשבתא וכו': וחכ"א לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר. דתני לפני אידיהן אינו אסור אלא יום אחד בלבד דהא סתמא תני לפני אידיהן אסור. ואסיק' מאן חכמים נחום המדי. תניא נחום המדי אומר מוכרין להן סוס זכר זקן במלחמה. אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר. כלומר לא נאמר דבר זה מפי אחד מן החכמים כלל ואלא הא איכא בן בתירא וכו' ואסיקנא לרבנן נשתקע ולא נאמר. תניא אידך נחום המדי אומר [השבת] מתעשר (החרדל) זרע וירק. אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר הא אפי' ר' אליעזר דתני השבת מתעשר זרע וירק וזירין לא אמר אלא בדגניותא. וכל הני מתניתא דנחום המדי דחאום בר מהא דתליא באשלי דרבי. דתניא נחום [המדי] אומר שואל אדם צרכיו בשומע תפלה ותניא ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל שנא' תפלה לעני כי יעטוף ולאחר כך ולפני ה' ישפוך שיחו. ור' יהושע אומר יתפלל ואחר כך ישאל צרכיו שנא' אשפוך לפניו שיחי. ואח"כ צרתי לפניו אגיד. ותרוייהו סבירא להו דאין שיחה אלא תפלה. ושקלינן וטרינן ואסקי' מכדי קראי לא כר"א ולא כר' יהושע במאי פליגי. ואמרי' בדר' שמלאי פליגי דדרש לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל. מנא לן ממשה דכתיב ה' אלקים אתה החלות להראות את עבדך. וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה

ע) נכמוכס גרמה ל"ל הן בלא מילוין.

תורה אור השלם

1. שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים
אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנֵּנוּ
אַתָּנוּ לָךְ כִּי אַתָּה יְיָ
אֱלֹהֵינוּ: ירמיהו ג כב
2. תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף
וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ:
תהלים קב א
3. וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ
בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא
עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים
בָּאִים: בראשית כד סג
4. אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי
צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד:
תהלים קמב ג
5. אֲדֹנָי אֱלֹהִים אַתָּה
הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת
עַבְדְּךָ אֶת גָּדְלְךָ וְאֶת יָדְךָ
הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ
וְכִגְבוּרֹתֶךָ: אֶעְבְּרָה נָּא
וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה
וְהַלְּבָנוֹן:
דברים ג כד-כה

הגהות הב"ח

(א) גמ' סום זכר זקן כ"ל ומחק ו' נמחק:
(ב) רש"י ד"ה שובכים וכו' ופליגא שובב לשון מרד: (ג) ד"ה רבנן בתראי וכו' אמו דשמעו לת"ק:

מוסף רש"י

יום א' כו' לעולם אסור. לעשות עמהן מעשה ומתן, ג' ימים לפני יום ע' וג' ימים לאחריו, הרי כל השבת כולה (לעיל ו.). בגולה אין אסור כו'. אין אנו יכולים להעמיד עצמנו מלומדים ולימן עמהם, שביניהם אנו יושבין ופרנסתנו מהן ועוד משום ילמד (לקמן יא:). **בן בתירא** מתיר בסום. למוכרו לגכרי, מפני שמלאכת הסום על היה מלא עושה תועלת אין מייב עליה מעולם, דלרכיבה עומד והאי נושא את עצמו, והא דאסרי למכור בהמה גסה לגכרי משום שמלמד ומשום שכירות לסוס, וסוס אי נמי דמושיל ומוגר לאו מיקרע דלורייתא מיבא, שאין זו מלאכה אלא סתם וגבי תוהות בהמה מלאכה כתיבא (שבת צד. וכע"ז לקמן יד: ופסחים נג. ע"ש):

ע) [ועיין תוס' ד"ה ואין שיחה וכו' ומיהו אמתי],

ע) [ועיין ו:], ב) [סס], ג) לדברי רבי ישמעאל אין יוס עבודת כוכבים לעולם אסור כל"ל, ד) [בס"ג: יוס טוב], ה) [לקמן יח:], ו) [לקמן יא:], ז) [תוספ' רפ"ק], ח) [ועיין פג. וש"נ], ט) לקמן יד: פו. שבת לד. בכורות ג. פסחים נג., י) מעשרות פ"ד מ"ה, כ) [גי' ריטב"ק אמר ליה], ל) [ביצה כו. וש"נ], מ) [בכרות נב.], נ) [לעיל ב.], ס) [ב"ק נמולין יג:], ע) [ב"ב כג:], פ) [עי' רש"ל], צ) [סס בגמרא וכן בתוס' סס ס' שנאמר תפלה לעני כי יעטוף], ק) [בכרות כו: בתבו תוס' בד"ה ואין שיחה וכו' ומיהו אמתי],

ר) [לעיל ו.], ש) [סס], ת) [סס], א) [סס], ב) [סס], ג) [סס], ד) [סס], ה) [סס], ו) [סס], ז) [סס], ח) [סס], ט) [סס], י) [סס], יא) [סס], יב) [סס], יג) [סס], יד) [סס], טו) [סס], טז) [סס], יז) [סס], יח) [סס], יט) [סס], כ) [סס], כא) [סס], כב) [סס], כג) [סס], כד) [סס], כה) [סס], כו) [סס], כז) [סס], כח) [סס], כט) [סס],